

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כב, תשל"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

“עברית בעברית”

בחינת מהותה, מקורה ודרך התהוותה

(המשך)

ד. “עברית בעברית” גוסס גרזובסקי מבחינה כרונולוגית נחשב מאמרו של גרזובסקי לפרסום הראשון של שיטת “עברית בעברית”, והוא בעצמו מעיד, שהציע את עקרונות השיטה על פי מקור לועזי⁵⁷. מאחר שידוע לנו, כי גרזובסקי לימד בשיטה זו מספר שנים לפני פרסום מאמרו⁵⁸, ולפי עדותו הצליח יפה בשיטה זו, ואף המבקרים בכיתתו שיבחוהו על כך⁵⁹, תמוה שנוקק רק למקור לועזי, ולא הסתמך גם על ניסיונו האישי

---

57. של החכם הצרפתי קאררה: “בביאור השיטה הטבעית בלימוד השפה הלכתי בעקבות האדון קאררה” (מאמרו של גרזובסקי, לעיל הערה 33, עמוד ג', הערה 2).

58. גרזובסקי התחיל ללמד עברית בעברית ומדעים בעברית בשנת תרמ”ט, כפי שמעיד דוד יודילוביץ במאמרו “זיכרונות ראשונים” ספר היובל של הסתדרות המורים, ירושלים, תרפ”ט, ע’ 150–151.

59. “הניסיון אשר עשה כותב הטורים האלה בשנים האחרונות בביה”ס שהוא מלמד בו, הורהו את טיב השיטה הזאת, ופרי הניסיון ראו רבים ויהללוהו ונבזנים וישבחוהו” (מאמרו הנזכר בהערה 33, עמוד ו),

בבואו להמליץ על השיטה להוראת עברית בתפוצות. אולי אפשר להסביר זאת בכך, שלא חידש שיטת הוראה זו, אלא התודע אליה או לרעיונות שביסודה מפרסומים לועזיים, ואולי אפילו מאותו מקור לועזי, שביסס עליו את מאמרו. אם כך הדבר, אפשר לומר, כי גרזובסקי התרשם משיטת הוראה זו, עד שהחליט לנסות אותה בהוראת העברית, וכיון שהצליח בה, המליץ עליה גם למורים העבריים באירופה. את המלצתו ביסס על המקור של שיטתו, וייתכן לשער, שפדי להגדיל את חשיבותה בעיני המורים רצה להדגיש, כי המקור הוא בחידושי המתודיקה של הוראת לשונות זרות באירופה. ואכן, במאמרו הוא מטעים, ששיטה חדשה זו כבר מקובלת באירופה: "באירופה משתמשים בלימוד השפות הזרות אך בשיטת-האם, או, כאשר יקראוה, השיטה הטבעית"⁶⁰.

מאחר שמספר מורים בארץ קדמו לגרזובסקי בהוראת עברית בשיטה זו, כלום לא ייתכן, שהוא הושפע מהם, ולא ממקור לועזי? אמנם ייתכן מאוד, שגרזובסקי הושפע מן העיקרון הראשי של השיטה החדשה, ששמעה הגיע לאוזניו בעקבות ניסיונות קודמים ללמד בשיטה החדשה. מכל מקום נראה לי, שלא העתיק שיטה מסוימת מקודמיו, גם לא מאליעזר בן-יהודה, הראשון שלימד בשיטה זו בירושלים (בשנת תרמ"ג). דעתי זו מבוססת על דעתו של יוסף עזריהו, מאבות החינוך העבריי-הלאומי בארץ, האומר, פי מורי המושבות (לובמן, יעבץ, גרזובסקי ואחרים) הושפעו מרעיונו של בן-יהודה,

---

60. שם, עמוד ה.

שאת העברית אפשר וצריך להחיות באמצעות בית-הספר⁶¹, אך לא למדו משיטתו או מדרכו בהוראה: "לפי הידיעות, שעלה בידי לאסוף ביחס לשאלה זו, יש לחשוב, שהם (מורי המושבות - המעתיק) לא ראו כלל את דרכי ההוראה שם (בירושלים - המעתיק). על כל פנים, לא החשיבו את העבודה

---

61. רעיון זה הביע בן-יהודה עוד לפני בואו לארץ בשני מאמרים, שפורסמו ב"החבצלת" בשנת 1880: המאמר הראשון ("שאלת החינוך") פורסם בחודש כסלו, גיליון ז' (המאמר נמסר לדפוס בכ' באולול תרל"ט). המאמר השני ("על דבר החינוך") נדפס בחודש טבת, גיליון יג-יד, לשם "תוספת ביאור" כדברי בן-יהודה - שכן העורך הוסיף דברי הסתייגות למאמר הראשון, ובן-יהודה סבר, שעליו להבהיר יותר את דעותיו. בשני מאמרים אלה דרש בן-יהודה להחליף את לשונות ההוראה הזרות בבתי הספר בארץ בלשון העברית. במאמר הראשון כתב: "אם באמת ובלב תמים חפצים להיטיב ליושבי-הארץ האומללה הזאת, אם לא רק לאהבת הכבוד, אם לא רק להפיץ את שפת הארץ, אשר תשבו, חפצכם, כי אז עליכם לקחת את שפת-עבר לשפת החינוך, לשפת-הלימודים, להשפה העברית בבית החינוך" (כל כתבי אליעזר בן-יהודה, כרך ראשון, ירושלים, בן-יהודה, הוצאה לאור, 1941, 47). במאמר השני דרש להניח "אבן פינה להשפלה לאומית, ולא להשכלה צרפתית או אשכנזית", וזאת ע"י ייסוד "בתי-ספר אשר בהם יורו לילדינו להיות עבריים". והוא שואל: "ובמה נצליח לייסד השכלה לאומית, אם לא ניקח שפת עברית לשפת החינוך?" (שם, 53). על רעיון זה חזר בן-יהודה במאמר שפורסם ב"המגיד" (בשם: "דגל הלאומיות", אלול-תשרי תר"ם-תרמ"א, גיליונות לה-לו). שם כתב: "ואיך נצליח לעשותה שפה מדוברת, בלתי אם בעשותנו אותה לשפת החינוך בבית-הספר?" (שם, ע' 83).

בבתי-הספר בירושלים כל עיקר, עד שלא עלה כלל על דעתם, שיש להם מה ללמוד ממנה⁶². וכל כך למה? מפני שהיה שינוי ניכר במטרות ההוראה בכלל ובמטרות הוראת העברית בפרט בין ירושלים לבין המושבות. מורי המושבות לא ראו את תפקידם כדרך שראוהו מורי בתי-הספר בירושלים. תפקיד המורים במושבות היה "בעיניהם גדול יותר, כבד-אחריות יותר ושונה מזה של המורים שם (בירושלים – המעתיק) תכלית שינוי. על-כך יש להניח, שהם פילסו להם את דרכם החדשה על דעת עצמם מבלי להסתייע בניסיונותיהם של חבריהם, אשר קדמו להם⁶³. ואכן העובדות מלמדות, שהחייאת הדיבור העברי וייסוד בית-ספר לאומי-עברי, שכל המקצועות נלמדים בו בעברית, הם הישגי המושבות החדשות יותר מאשר הישגי בתי-הספר בירושלים⁶⁴. גרוזבסקי הפיר את דעות בן-יהודה על תפקידו האפשרי של ביה"ס בהחייאת הדיבור העברי⁶⁵, וייתכן ששמע על ניסיונו של בן-יהודה בירושלים, ואולי גם על ניסיונות מורים אחרים בארץ ללמד בשטת "עברית בעברית".

כלומר: גם אם לא ברור לגמרי, כיצד התודע גרוזבסקי לראשונה לשיטה הטבעית, ברור, שבהוראת עברית לפי

---

62. יוסף עזריהו, החינוך העברי בא"י (הערכה ותולדה)

ספר היובל של הסתדרות המורים, ירושלים, תרפ"ט, ע' 63.

63. שם.

64. שם, ע' 61–65.

65. גרוזבסקי מציין זאת בסוף מאמרו (הג'ל, הערה 33) ע'

שיטה זו הושפע מאחרים. בכל זאת נראה לי על יסוד האמור לעיל, שגרזובסקי לא העתיק שיטת הוראה מגובשת מזולתו, אלא מניסיונו שלו גיבש שיטת הוראה, בפרשו את ה-שיטה הטבעית- כוזה לשיטת-האם⁶⁶. אם כן, אין שיטתו דומה כלל לשיטת ההוראה, שהציע ויאָטור ושהייתה יסוד לתנועת הרפורמה בהוראת לשונות⁶⁷. אף גמישותו של גרזובסקי לגבי השימוש בתרגום⁶⁸ מחזקת השערה זו, או מוכיחה על

---

66. במאמרו (הנ"ל, הערה 33) חזר גרזובסקי מספר פעמים על השואה זו.

67. אמנם גם לאחר פרסום שיטת ויאָטור נמצאו מורים, שפירשוה כ-שיטת-האם, וייתכן שפך עשה גם גרזובסקי. מפל מקום בין אם הפיר את "שיטת הרפורמה" ובין אם הפיר ספרות מקצועית על "השיטה-הטבעית", שקדמה לה, הרי השיטה שהוא מתאר במאמרו (הנ"ל, הערה 33) היא "השיטה הטבעית", ולא שיטת הרפורמה, כלומר: השפעה הספרות המקצועית נובעת מן "השיטה הטבעית", שפורשה כ-שיטת-האם.

68. התנועה החדשה להוראת לשונות מייסודם של גואין וויאָטור שללה לחלוטין שימוש בלשון-האם של הלומד. לעומת זאת היה גרזובסקי גמיש יותר בעניין זה: "אולם כיוצא מן הכלל הרשות ביד המורה ההולך בשיטה הזאת לתרגם לפעמים איזו מלה פעם אחת בשפה שתלמידיו שומעים להקל על ידי זה את צרך (כנראה צ"ל: דרך) לימודיו" (מאמרו, הערה 33, ע' י'). וכן: "ולא רע אם המורה יתרגם פעם אחרת את המלה חפץ" (שם, ע' י"א). כבר הראינו לעיל (הערה 51), כי בספרי הלימוד הראשונים שלו השתמש גרזובסקי בתרגום. עיין במבוא ל-בית ספר עברי, הערה 48, ע' ב.

גון אישי שלו בהעברת "השיטה הטבעית" מהוראת לשונות זרות להוראת העברית.

בסיכום דיוגנו נראה לי, שגרזובסקי השפע מעקרונות "השיטה הטבעית", שקדמה לשיטות גואין וויאטור, אבות הרפורמה בהוראת לשונות מודרניות. לפיכך אפשר לראות את פעילות גרזובסקי בפיתוח שיטה חדשה להוראת עברית כמקבילה לפעילות מחוללי הרפורמה בהוראת לשונות מודרניות, כלומר: "השיטה הישירה", שנולדה מתנועת הרפורמה של ויאטור, מקבילה בהתפתחותה ל"עברית בעברית", שפותחה בארץ בידי כמה מורים-חלוצים במספר גיסחות, ואחת מהן היא שפיתח והציע גרזובסקי.

על-פי פירוש זה לא השפיעו רעיונות הרפורמה מייסודם של ויאטור וגואין על גיבוש שיטות "עברית בעברית", אלא שתי התנועות הללו, במתודיקה של הוראת לשונות זרות ובמתודיקה של הוראת העברית, התפתחו במקביל, ואף על פי ששתיהן יונקות מאותו עיקרון ראשי של "השיטה הטבעית" הקדומה (הדיבור כמרכז הלימוד) ומן הצורך הכללי ברפורמה דידאקטית⁶⁹, היו צרכים אלה בעלי אופי שונה, ועל-פן גם שיטות ההוראה, שנוצרו והתפתחו בתהליכים מקבילים אינן שוות.

(המשך יבוא)

---

69 יש להניח, כי הניסיונות בהוראה עפ"י השיטה הטבעית, שקדמו לגואין ולויאטור, דרבנו גם מורים עבריים לחפש דרכים חדשות לשיפור הוראה העברית.